

Анатолій Олександрович Яновський,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглядаються педагогічні умови формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів, як-от: добір емоційно-мотиваційного змісту, що забезпечується урахуванням потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя; орієнтація педагогічного процесу на розвиток навігаторських здібностей, які забезпечують пошук нових знань, способів успішної діяльності, технологій безпечного використання інформаційного середовища; усвідомлення майбутніми вчителями важливості підвищення культури безпечного використання інформаційного середовища в умовах комп'ютеризації суспільства; використання у навчально-виховному процесі технологій веб-квестів, які сприяють формуванню у майбутніх учителів культури ефективного та безпечного використання Інтернет середовища;

Ключові слова: педагогічні умови, інформаційне середовище, культура, безпека.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сьогодення зумовив неконтрольоване зростання інформаційного середовища. Майже кожна людина має вільний доступ до Інтернет мережі, засобів масової інформації тощо. Це безперечно має позитивне значення, оскільки доступ до інформації є вільний, а кількість даних постійно зростає. Знаходити необхідну інформацію стає легше та пошук стає ефективніше. Але також слід зауважити, що і загроз з якими стикається особистість також побільшало. Особливо це стосується молоді, вона є найбільш активним користувачем Інтернет мереж, та має слабку культуру безпечного використання інформаційного середовища. Тому наразі стоїть нагальна необхідність формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів, зокрема визначення педагогічних умов формування зазначеної культури, що покликані покращити ефективність процесу формування.

Питанням інформаційної культури майбутніх учителів займалися (О. Гончарова, М. Морзе, В. Петрик, М. Жалдак), інформаційну безпеку особистості розглядають: Г. Грачев, Т. Малих, Л. Астахова, В. Петров, А. Прихожан. Проблемою навігації в інформаційному середовищі займалися такі вчені, як-от: А. Грінберг, Р. Гіляревський, Ю. Новіков. Питаннями емоцій у навчально-виховному процесі займалися В. Вілюнас, Б. Додонов, Е. Ільїн, О. Чебикін. Технологію веб-квестів вивчали (О. Багузина, С. Литвинова, Маргарет Томбс).

Метою статті є визначення педагогічних умов формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів.

Першочерговим завданням під час формування культури безпечного використання інформаційного середовища є добір такого змісту навчально-виховного процесу, який буде спрямований на мотивацію майбутніх учителів до діяльності,

пов'язаною з набуттям знань, вмінь та навичок безпечного використання інформаційного середовища та прийняття норм та правил поведінки у ньому. Оскільки у мотивуванні до інтелектуальної діяльності значну роль відіграють емоції, зміст повинен бути спрямований на позитивний емоційний відгук у студентів під час процесу формування зазначеної культури. Для досягнення такого результату необхідно забезпечити урахування потреб, інтересів ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у використанні інформаційного середовища. Це буде сприяти емоційно-позитивної мотивації до безпечного використання інформаційного середовища майбутніми вчителями. Проведене нами дослідження за допомогою анкетування майбутніх учителів, виявило, що лише у 23% опитаних навчально-виховний процес викликає відчуття інтересу, позитивні емоції. Використання тесту вивчення мотивації досягнення, також вказує, що більшість студентів знаходяться на низькому рівні 43% та 18% на високому. Можна зробити висновок, що позитивні емоції, відчуття інтересу під час формування культури безпечного використання інформаційного середовища тісно пов'язані з мотивацією.

Емоції є суб'єктивною формою існування потреб (мотивації). Тому важливо використання змісту, що сприяє створенню позитивних емоцій, що в свою чергу добре впливають на мотивацію. Емоційна привабливість будь-якої діяльності є потужним стимулом для її здійснення, особливо це стосується роботи з інформацією, оскільки джерела її надходження є неконтрольованими. Це сприяє поширенню негативних впливів на психо-емоційну сферу особистості з боку інформаційного середовища. Тому емоційна врівноваженість під час використання інформаційного середовища є актуальною проблемою сьогодення, та тісно переплітається з формуванням культури безпечного використання інформаційного середовища.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови, дається таке визначення поняття «емоція» – це суб'єктивний стан людини та тварини у формі безпосередніх переживань. Переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини (Великий тлумачний словник сучасної української мови);

Учений О. Чебикін, у наукових працях виокремив вплив емоцій на зовнішні та внутрішні мотиви навчальної діяльності студентів, при цьому перші – зумовлюють необхідність навчання, роблять його привабливим через зовнішні фактори. Інші – виходять із змісту процесуального боку навчання, засобів реалізації діяльності та її результату. Емоції відображають відношення між мотивами та можливістю успішної реалізації мети діяльності, включаються у процес цілеутворення. Також вчений виділяє емоції які беруть участь в ефективній регуляції навчально-пізнавальної діяльності, це такі як: подив, упевненість, сумнів, цікавість тощо [6]. Саме на основі цих емоцій і повинен підбиратися зміст навчально-виховного процесу, що покликаний мотивувати майбутніх учителів до процесу пізнання.

До позитивних емоцій, що належать до класу інтелектуальних емоцій Є. Ільїн, відносить: подив, почуття здогаду, впевненість, сумнів. Вони не тільки виникають у ході розумової діяльності, але й спрямовуються на неї, оцінюють її успішність і неуспішність із погляду мотивів розумової діяльності й на підставі цієї оцінки активно впливають на хід розумового процесу для задоволення в завершальному підсумку пізнавальних потреб суб'єкта. Подібно до того, як увага дає концентрацію уваження від усього, що заважає, що суперечить уваженню, так само емоція дає концентрацію реакції й затримує всі інші можливі діяльності. Емоція – це органічна хвиля, яка проходить через всю центральну нервову систему, придушуючи й засвоюючи все, що не має відношення до джерела емоційного зрушення [3].

Створення у навчально-виховному процесі емоційно-позитивного стану у майбутніх учителів є могутнім мотивом до формування в них культури безпечного використання інформаційного середовища. Одним із шляхів досягнення зазначеної мети, це залучення до змісту цікавих для студентів елементів інформаційного середовища, які забезпечать інтерес до діяльності з формування культури безпечного використання інформаційного середовища. Врахування молодіжних тенденцій у використанні інформаційного середовища є необхідністю. Інформаційне середовище досить динамічне, воно постійно змінюється, з'являється все більше можливостей у мережі Інтернет. Молодь одна з таких соціально-демографічних груп, яка активно долучається до новітніх розробок у мережі Інтернет, приймає активну участь у різноманітних соціальних мережах, іграх, чатах, програмних засобах тощо. Для формування безпечного використання інформаційного середовища необхідно долучати до змісту актуальні, цікаві для

майбутніх учителів сфери інформаційного середовища, що зробить його емоційно-привабливим та буде вмотивовувати майбутніх учителів до формування культури безпечного використання інформаційного середовища.

Тому ми вважаємо, що важливою педагогічною умовою з формування культури безпечного використання інформаційного середовища є добір емоційно-мотиваційного змісту, що забезпечує урахування потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, сприяє формуванню емоційно-позитивної мотивації до безпечного використання інформаційного середовища.

Під час використання інформаційного середовища, у майбутніх учителів спостерігається низький рівень культури ефективного та безпечного пошуку інформації. За результатами анкетування, що було спрямовано на виявлення рівня знань та вмінь ефективного та безпечного пошуку, наприклад вмінь використання інформаційно-пошукових систем, антивірусних програм, знання топології мереж тощо, лише 11% студентів показали високий рівень та 43% були на низькому рівні. Що свідчить про низькі навігаційні здібності в інформаційній мережі. Це значно збільшує час на пошук, обробку інформації, збільшує кількість непотрібних переходів по гіперпосиланням, що призводить до підвищення ризиків пов'язаних з негативними впливами інформаційного середовища. Навігаційні здібності під час використання інформаційного середовища є наразі нагальною необхідністю сучасного вчителя, оскільки це значно підвищує культуру використання інформаційного середовища, зокрема її безпековий компонент.

У словникових джерелах під поняттям навігація розуміють перегляд в комп'ютері інформаційних ресурсів, які мають певну структуру [5].

Науковець Р. Гіляревський, пояснює актуальність постановки завдання навігації в інформаційному середовищі таким чином, – сучасні засоби забезпечують користувача можливістю роботи з багатьма інформаційними ресурсами, які формуються та представляються національними та міжнародними центрами. Працюючи з цими ресурсами, користувач неминуче стикається з різноманітною класифікацією документів, що прийняті у конкретних базах даних. Щоб правильно сформулювати свої запити, користувач повинен знати внутрішній механізм класифікації, що використовується в тому чи іншому інформаційному центрі. Цим пояснюється актуальність постановки завдання навігації, яка має на увазі створення прозорих для користувачів засобів спрямування пошуку при переході від одного інформаційного центру до ресурсу іншого, з адекватним відтворенням тематичного змісту [2].

Для ефективної навігації у інформаційному середовищі та, зокрема у мережі Інтернет, майбутнім учителям необхідно розуміти як працюють технології навігації по гіперсилкам, які інформаційно-пошукові системи існують та як їх використовувати, які програмні засоби (браузери, антивірусні програми тощо) необхідно

використовувати для збільшення ефективності навігації та її безпечності. Але для ефективної та безпечної навігації недостатньо знати та вміння використовувати програмні засоби пошуку. Майбутній вчитель повинен володіти культурою навігації в інформаційному середовищі. Це поєднання технічних знань і вміння пошуку інформації та її опрацювання з точки зору адекватної оцінки знайденої інформації, перевірки її достовірності, здатність критично сприймати отриману інформацію.

Тому ми вважаємо, що наступною педагогічною умовою формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів має бути орієнтація педагогічного процесу на розвиток навігаторських здібностей, які забезпечують пошук нових знань, способів успішної діяльності, технологій безпечного використання інформаційного середовища.

Важливо також і розуміння майбутніми вчителями загроз інформаційного середовища. Проведене анкетування на знання загроз з боку інформаційного середовища, показав, що лише 23% майбутніх фахівців соціономічної сфери змогли розпізнати небезпеки які можна зустріти в інформаційному середовищі. Низька культура безпечного використання інформаційного середовища серед молоді призводить до негативних впливів на особистість. Зокрема вільно діє пропаганда та розповсюдження наркотичних речовин, присутні ресурси що залучають молодь до тероризму та екстримізму. Провокуються та присутні прямі заклики до асоціальної поведінки. Насилля, жорстокість, булінг, агресія стали нормою та збирає все більше прихильників в Інтернет мережі та ЗМІ. Створюються спільноти, метою яких є обговорення шляхів скоєння суїциду. Розгалужена мережа азартних ігор та їх пропагування. Інтернет-шахрайство стало поширеним явищем, безконтрольним з боку правоохоронних органів, та є таким, що не має кордонів.

Також слід зауважити, що є і негативні психологічні впливи на особистість з боку інформаційного середовища, для тих у кого слабка культура його безпечного використання. До них можна віднести адиктивну поведінку (ігрової та Інтернет залежності тощо). Проведений нами тест Кімберлі Янга щодо Інтернет залежності, показав, що 18% відсотків майбутніх учителів залежні від Інтернет мережі та у 41% є проблеми із зловживанням нею.

Присутня загроза життю та безпеці, оскільки досить багато збоченців та шахраїв ховаються за неправдивими даними про себе, та маніпулюють жертвами. При не правильному використанні інформаційно-комунікаційних технологій можливі функціональні порушення органів зору, опорно-рухової (особливо хребта) та інших систем організму. Вірусні пошкодження інформаційно-комунікаційних систем також є поширеним явищем.

Розуміння цих загроз, знання їх класифікації та уміння розпізнавати, є важливим чинником безпечного використання інформаційного

середовища майбутніми вчителями. Тому ми вважаємо, що для формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів необхідно впроваджувати педагогічну умову – усвідомлення майбутніми вчителями важливості підвищення культури безпечного використання інформаційного середовища в умовах комп'ютеризації суспільства.

Для збільшення ефективності реалізації попередніх педагогічних умов у навчальний процес необхідно включити також технології, які будуть спрямовані на поєднання пізнавальної активності майбутніх учителів з активним використанням інформаційного середовища для отримання конкретних результатів у навчанні та дослідженнях. Таке поєднання в свою чергу вплине і на мотивацію майбутніх учителів, оскільки Інтернет мережа стала середовищем розваг для молоді, та асоціюється з позитивними емоціями.

На нашу думку, такою технологією яка здатна поєднати процес пізнання, гри та інформаційне середовище є веб-квести.

Під веб-квестом Литвинова С. розуміє технологію самостійного активного навчання, що розвивається на принципах дослідницької діяльності з використанням ресурсів мережі Інтернет [4].

У роботах О. Багузиної, веб-квест (webquest) визначається, як проблемне завдання-проект с елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Веб-квести розробляються для максимальної інтеграції Інтернету в різні навчальні предмети на різних стадіях навчання і охоплюють окрему проблему, навчальний предмет, тему.

На думку науковця, включення веб-квестів до навчально-виховного процесу дозволяє: розвивати навички інформаційної діяльності; формувати позитивне емоційне ставлення до процесу пізнання, підвищити мотивацію навчання, якість засвоєння знань з предмету, що вивчається; розвивати творчий потенціал студентів; формувати загальні вміння оволодіння стратегією засвоєння навчального матеріалу. При цьому тематика веб-квестів може бути самої різноманітною, проблемні завдання можуть відрізнятися ступенем складності [1].

У роботах Маргарет Томбс, веб-квест визначається як завдання, яке зосереджене на використанні веб інформації та орієнтованих запитів до неї, для покращення вміння аналізу та оцінки. Захід спрямований на створення аутентичних, мотиваційних проблем які спрямовують студентів до ресурсів, які спонукають до аналізування, узагальнення та отримання результатів які можна виміряти [7].

На нашу думку, для формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів, залучення до навчально-виховного процесу веб-квестів є найбільш ефективною технологією. Оскільки це дозволяє занурити майбутніх учителів в інформаційне середовище, але під час цього, контролювати виконання завдань та координувати запити в ньому, що дозволить ознайомити з

загрозами інформаційного середовища, навчити їх обходити та нейтралізувати.

Отже, наступною педагогічною умовою для формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів, є використання у навчально-виховному процесі технологій веб-квестів які сприяють формуванню у майбутніх учителів культури ефективного та безпечного використання Інтернет середовища.

Ми вважаємо, що виявлені педагогічні умови: добір емоційно-мотиваційного змісту, що забезпечується урахуванням потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя, сприяє формуванню емоційно-позитивної мотивації до безпечного використання інформаційного середовища; орієнтація педагогічного процесу на розвиток навігаторських здібностей, які забезпечують пошук нових знань, способів успішної

діяльності, технологій безпечного використання інформаційного середовища;

усвідомлення майбутніми вчителями важливості підвищення культури безпечного використання інформаційного середовища в умовах комп'ютеризації суспільства; використання у навчально-виховному процесі технологій веб-квестів які сприяють формуванню у майбутніх учителів культури ефективного та безпечного використання Інтернет середовища; підвищать ефективність формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у практичній реалізації виявлених нами педагогічних умов у процесі формування культури безпечного використання інформаційного середовища у майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багузина Е. И. Веб-квест технология как дидактическое средство формирования иноязычной коммуникативной компетентности : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Е. И. Багузина. – Москва, 2011. – 238 с.
2. Гиляревский Р. С. Рубрикатор как инструмент информационной навигации / Р. С. Гиляревский, А. В. Шапкин, В. Н. Белоозеров. – СПб: Профессия, 2008. - 352 с
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2001. – 752 с: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Литвинова С. Г. Технології навчання учнів у хмаро орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу / С. Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – №3(47). – С. 49-66
5. Толковый словарь русского языка / под ред. Д. В. Дмитриева. – М.: Астрель: АСТ, 2003. — 1578 с.
6. Чебыкин А. Я. Диагностика и коррекция мышления у развивающейся личности / Л. Н. Цибух, А. Я. Чебыкин. – Одесса: ЮНЦ АПН Украины, 2002. – 172 с.
7. Thombs, Margaret M. Using webquests in the social studies classroom: a culturally responsive approach / Margaret M. Thombs, Maureen M. Gillis, Alan S. Canestrari . – Corwin Press, 2009. – 152 p.

Анатолій Александрович Яновский,

кандидат педагогических наук, доцент,

доцент кафедры социальной педагогики, психологии и педагогических инноваций,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный

педагогический университет имени К.Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Для повышения эффективности формирования культуры безопасного использования информационной среды у будущих учителей, нами были определены педагогические условия. Первое педагогическое условие – подбор эмоционально-мотивационного содержания, обеспечивающего учет потребностей, интересов, ценностных ориентаций будущего учителя, способствует формированию эмоционально-положительной мотивации к безопасному использованию информационной среды. Для создания в учебно-воспитательном процессе эмоционально-положительного состояния у будущих учителей, необходимо учитывать молодежные тенденции в использовании информационной среды. Молодежь одна из таких социально-демографических групп, активно приобщается к новейшим разработкам в сети Интернет. Для формирования безопасного использования информационной среды необходимо привлекать к содержанию актуальные, интересные для будущих учителей сферы информационной среды, что сделает его эмоционально-привлекательным.

Вторым педагогическим условием является ориентация педагогического процесса на развитие навігаторських способностей, которые обеспечивают поиск новых знаний, способов успешной деятельности, технологий безопасного использования информационной среды. Для эффективной навигации в информационной среде, в частности в сети Интернет, будущим учителям необходимо понимать, как работают технологии навигации в информационной среде. Также будущий учитель должен владеть культурой навигации в информационной среде. Это сочетание технических знаний и умений поиска

інформації і її обробки з точки зору адекватної оцінки знайденої інформації, перевірки її достовірності, здатність критично сприймати отриману інформацію.

Третім педагогічним умовою є усвідомлення майбутніми вчителями важливості підвищення культури безпечного використання інформаційного середовища в умовах комп'ютеризації суспільства. Вони повинні розуміти, вміти розпізнавати негативні впливи з боку інформаційного середовища.

Четвертим педагогічним умовою є використання в навчально-виховному процесі технологій веб-квестів, які сприяють формуванню у майбутніх учителів культури ефективного і безпечного використання Інтернет середовища. Оскільки це дозволяє погрузити майбутніх учителів в інформаційне середовище, але при цьому контролювати виконання завдань і координувати запити в ньому, що дозволить ознайомити з загрозами інформаційного середовища, навчити їх обходити і нейтралізувати.

Ключові слова: педагогічні умови, інформаційне середовище, культура, безпека.

Anatoliy Oleksandrovich Yanovskiy,

PhD in Pedagogical Science (Candidate of Pedagogical Sciences),

Associate Professor of the Department of Social Pedagogy, Psychology and Pedagogical Innovations

State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,

26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING THE FUTURE TEACHERS' CULTURE OF SAFE USAGE OF THE INFORMATION ENVIRONMENT

We have identified pedagogical conditions to improve the effectiveness of creating the future teachers' culture of safe use of the informational environment. The first pedagogical condition is the selection of emotional and motivational content, which is ensured by the needs, interests, value orientations of the future teacher, contributes to the formation of emotional and positive motivation to the safe use of the information environment. In order to create the future teachers' emotional and positive state in the educational process, it is necessary to take into account youth tendencies in the use of the information environment. Youth is one of such socio-demographic groups, which is actively involved into the latest developments on the Internet. To form the safe use of the information environment, it is necessary to involve relevant and interesting for future teachers information spheres, which will make it emotionally attractive.

The second pedagogical condition is the orientation of the pedagogical process to the development of navigational abilities, which provide the search for new knowledge, the ways of successful activity, technologies of safe use of the information environment. For effective navigation in the information environment and, in particular, within the Internet, future teachers need to understand how navigation technology works in the information environment. Furthermore, the future teacher must possess the culture of navigation in the information environment. This is a combination of technical knowledge and skills in the search for information and its processing in terms of adequate assessment of the information found, verification of its reliability, the ability to critically perceive the obtained information.

The third pedagogical condition is the future teachers' awareness of the importance of improving the culture of safe use of the information environment in the context of computerization of society. They should understand the essence of the designated problems and be able to recognize the negative effects of the information environment.

The fourth pedagogical condition is the use of web quest technologies in the educational process which promote the formation of effective and safe use of the Internet environment by future culture teachers because it allows you to immerse future teachers into the information environment and parallelly to monitor the implementation of tasks and to coordinate the requests in it, which will familiarize you with the threats of the information environment as well as teach them how to circumvent and neutralize them.

Key words: pedagogical conditions, information environment, culture, security.

Подано до редакції: 11.05.2017 р.

Рекомендовано до друку: 31.05.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор І. М. Богданова